İsmail Çağlar
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans eğitimini bitiren İsmail Çağlar yüksek lisans ve doktorasını Hollanda Leiden Üniversitesi'nde yaptı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olan Çağlar aynı zamanda SETA Toplum ve Medya Araştırmaları Direktörü'dür. Birçok akademik makalesi ve kitabı bulunan yazarın yayınları arasında *From Symbolic Exile to Physical Exile: Turkey's Imam Hatip Schools*, *The Emergence of a Conservative Counter-Elite, and Its Knowledge Migration to Europe* (Amsterdam University Press, 2013) ve *Türkiye'de Basın Özgürlüğü: Mitler ve Gerçekler* (SETA Yayınları, 2016) yer almaktadır. Çağlar'ın çalışma alanları arasında siyasi tarih, medya-siyaset ilişkileri, modernleşme ve din-devlet ilişkileri bulunmaktadır.

Ali Aslan
University of Delaware'de (ABD) Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler okudu, 2012 yılında aynı üniversiteden doktora derecesini aldı. SETA İstanbul'da Toplum ve Medya Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında uluslararası tarihsel sosyoloji, Türk dış politikası ve uluslararası siyaset yer almaktadır.

SETA Kitapları 28
ISBN: 978-975-2459-90-8
© 2018 SET Vakfı İktisadi İşletmesi
Bu kitap Aralık 2017'de *AK Parti'nin 15 Yılı: Toplum* ismiyle 4 bin adet basılmıştır.
2. Baskı: Temmuz 2018, İstanbul (5 bin adet)
3. Baskı: Kasım 2018

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi
Düzelti: Mustafa Said İşeri, Bahar Albayrak
Tasarım ve Kapak: Hasan Suat Olgun
Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları
Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

AK PARTİ DÖNEMİNDE DÖNÜŞEN ANA AKIM MEDYA SÖYLEMİ

OĞUZHAN YANARIŞIK*

GİRİŞ

Sosyal ve alternatif medyanın sunduğu yeni iletişim fırsatlarına rağmen ana akım medya toplumları temsil eden ve şekillendiren söylem üzerinde kilit öneme sahip olmayı sürdürmektedir. Nick Couldry "medya gücü"nü gerçekliği (hem olgusal temsiller hem de güvenilir kurgular) oluşturmanın sembolik gücünün medya kurumlarındaki yoğunlaşması olarak açıklamaktadır.[1] Bu çerçevede ana akım medya hem kamuoyu hem de seçkinler arasında egemen olan kimlik ve politika söylemlerini etkilemekte önemli bir role sahiptir. Burada "ana akım" terimi kabaca en çok dolaşıma sahip basılı medyanın yanı sıra en çok ziyaret edilen çevrimiçi medyayı ve en çok izlenen/dinlenen yayın ağlarını ifade etmektedir.

Ana akım medya merkezi bir bilgi üretim kurumu olması sebebiyle ve diğer baskın kurumlarla olan ilişki ağı sayesinde söylem üzerinde kontrolü sağlamak için benzersiz bir konuma sahiptir.[2] Egemen ideolojiler ve varyasyonları elit sınıf tarafından ortaklaşa üretilmekle birlikte "medya seçkinleri, genel kamuoyuna egemen olan söylemin üretilmesini kontrol altına almak için özel bir rol ve ikna gücü taşır."[3] Bu yüzden kamuoyunun belli olaylarla ilgili

[1] Nick Couldry, *The Place of Media Power: Pilgrims and Witnesses of the Media Age*, (Routledge, Londra: 2000), s. 4.

[2] Victor Valle ve Rodolfo D. Torres, "The Idea of Mestizaje and the 'Race' Problematic: Racialized Media Discourse in a Post-Fordist Landscape", *Culture and Difference: Critical Perspectives on the Bicultural Experience in the United States*, ed. Antonia Darder, (Greenwood Publishing, Westport: 1995), s. 139-153.

[3] Teun A. van Dijk, "The Mass Media Today: Discourses of Domination or Diversity?", *Javnost-The Public: Journal of the European Institute for Communication and Culture*, Cilt: 2, Sayı: 2, (1995), s. 33.

* Erzincan Üniversitesi

görüşlerinin oluşmasında medya seçkinlerinin bakış açısının ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında her ne kadar Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında üslup ve yöntem konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıkmış olsa da bütün Batılı aktörler yeni dönemin güvenlik tehditleri konusunda benzer kaygılar taşımaktaydı. Transatlantik ortaklar 11 Eylül sonrası uluslararası ortamda Türkiye'nin özellikle küresel terörle mücadele ve Ortadoğu bölgesine yeniden nizam vermede önemli bir rolü olacağı düşüncesinde birleşti. Ayrıca istikrarlı, müreffeh ve Batı ile mümkün olan en sıkı ilişkilere sahip olan bir Türkiye siyasi, tarihi, ekonomik ve kültürel bağları olan bölgelere Batı ülkelerinin daha kolay erişmelerini sağlayacaktı. Bu sebeple ABD yönetimi ilerleyen yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği konusunda Birlik yetkililerini bile kızdıracak kadar ısrarcı davranacaktı.[4]

11 Eylül saldırılarından sadece bir ay önce kurulmuş olan AK Parti birden kendini bu uluslararası ortamın ve beklentilerin içinde buluverdi. 3 Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi yerli ve yabancı pek çok gözlemciyi şaşırtmış ve bir siyasi deprem olarak nitelendirilmişti. AK Parti ve özellikle Recep Tayyip Erdoğan Batılı aktörlere ilk başlarda hakim olan negatif ve şüpheci yaklaşımları kısa sürede olumlu yönde değiştirmeyi başardı. Bunda AK Parti'nin Türkiye'nin AB üyeliğini birinci hedef olarak ilan etmesi ve bu yönde reformcu bir performans sergilemesinin rolü büyüktü. Türkiye'nin modern ve ilerici gücü olduğu sanılan laik kesimin –yerli ana akım medyada bolca yer verilen korku senaryolarına sarılıp– tutuculaştığı bir ortamda siyasal İslam'ın temsilcisi olarak algılanan/tanımlanan bir partinin Türkiye'nin yeni Batılılaşma öncüsü haline gelmesi pek çok yabancıyı hayrete düşürüyordu.

[4] Bkz. Ziya Öniş ve Şuhnaz Yılmaz, "The Turkey-EU-US Triangle in Perspective: Transformation or Continuity?", *The Middle East Journal*, Cilt: 59, Sayı: 2, (Nisan 2005), s. 565-284.

İşte tam bu noktada AK Parti'nin ana akım Batı medyası ile yaşadığı balayı dönemi başladı. 2005'te Türkiye'nin AB müzakerelerine başlamasına kadar artarak devam edecek bu süreçte –Türkiye'deki laik kesim ve yerli ana akım medyanın karşı çıkmasına rağmen– AK Parti Batı medyasında İslam dünyasının geri kalanına ihraç edilmesi gereken bir model olarak yüceltiliyordu.[5] Aynı şekilde Recep Tayyip Erdoğan en etkili küresel liderler listelerine giriyor, İslam dünyasında nadir bulunan bir lider modeli ve Türkiye'nin Batılılaşma reformlarının öncüsü olarak alkışlanıyordu.[6] Türkiye'nin AK Parti yönetiminde elde ettiği başarılar da övülüyordu. Erdoğan "uluslararası toplumun sevgilisi" muamelesi görüyor ve bu Türkiye'deki karşıtlarını çıldırtıyordu.[7] Ana akım Batı medyası Türkiye ile müzakerelere başlanmasını hem Avrupa hem de dünya için tarihi bir adım olarak nitelendiriyor ve bu sürecin İslamcı radikallerle mücadeleye büyük katkı yapacağını iddia ediyordu.[8]

BALAYI SONA ERİNCE

Her balayı gibi bu süreç de sona erdi. AB-Türkiye müzakere sürecinin başarısızlığa uğraması, Ankara'nın Batılı müttefiklerinden bağımsız dış politika tercihlerinde bulunmaya başlaması, özellikle de Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopması ve dolayısıyla AK Parti'nin ABD'li Neoconların baş düşmanlarından biri haline gelmesiyle durum yavaş yavaş tersine döndü. Laik-Kemalist kesim ve ana akım yerli medyanın AK Parti kurulduğu günden itibaren Türkiye'de dilinden düşürmediği korku senaryoları ana akım Batı medyasında

[5] Cihan Ziya Tugal, "Towards the End of a Dream? The Erdogan-Gulen Fallout and Islamic Liberalism's Descent", *Jadaliyya*, 22 Aralık 2013.

[6] Andrew Purvis, "Recep Tayyip Erdoğan: Turkey's Builder of Bridges", *Time 100*, 26 Nisan 2004.

[7] Daron Acemoglu, "The Failed Autocra", *Foreign Policy*, 22 Mayıs 2014.

[8] Nicholas Watt, "Europe Embraces Turkey as Diplomatic Deadlock is Broken", *The Guardian*, 4 Ekim 2005.

sürekli analizleri yayımlanan isimler tarafından da dillendirilmeye başlandı. Özellikle ilk dönemindeki başarılarıyla Batı medyasında sürekli övülen AK Parti'nin aslında gizli bir ajandasının olduğu ve reformları kötü emelleri için bir araç olarak kullandığı iddiası önceki övgülerinden geri dönmek isteyen Batı medyası ve müzmin Türkiye karşıtları için bir cankurtaran görevi gördü.[9]

Öteden beri AK Parti karşıtlığı yürüten yerli medya temsilcileri bu dönüşümü sevinçle karşıladılar ve ana akım Batı medyasının en sonunda doğruları görmeye başladığını iddia ettiler. Onlara göre AK Parti ve Erdoğan "dış dünyaya demokrat imajını uluslararası ve ulusal propaganda araçlarını kullanarak" vermişti. Müslüman demokrasi modeli olarak sundukları durum aslında ne Türkiye ne de Ortadoğu'nun geri kalanı için yeterliydi.[10]

Hudson Enstitüsü'nden Zeyno Baran'ın deyişiyle AK Parti aslında şeriat yönetimini getirmek istiyordu ve aynı zamanda Türkiye'yi Rusya-İran ittifakına yakınlaştırıyordu. Detaylarla uğraşmak istemeyen Batılılar için konuyu şöyle basitleştiriyordu Baran:

> AK Parti liderleri İslamcıdır ve İslamcılar demokrat olamaz. Çünkü onlar Yahudilerden, Hristiyanlardan, Hindulardan ve kendileri gibi olmayan diğer Müslümanlardan nefret ediyorlar. Böyle bir zihniyeti yönetime getirirseniz, İsrail'e ne olacak?[11]

Benzer şekilde Washington Yakın Doğu Araştırmaları Enstitüsü Türkiye Araştırmaları Programı'nın direktörü Soner Çağaptay'a göre İslamcı AK Parti, AB ile iyi ilişkilerini PR çalışmasına yaradığı için sürdürmüştü. Aslında bölgesini din çerçevesinden gören bir hareketti ve hiçbir zaman AB üyeliği gerçek gayesi olmamıştı.[12]

[9] Bkz. Fréderike Geerdink, "Stop Defending Turkey's 'Secularism'-It's Been a Lie All Along", *Huffington Post*, 2 Mayıs 2016.

[10] Matthew Cassel, "Firing Turkey's Ece Temelkuran: The Price of Speaking Out", *Al Akhbar English*, 6 Ocak 2012.

[11] Zeyno Baran, "Future of Democracy", Hudson Institute, 10 Aralık 2008.

[12] Soner Çağaptay, "Between East and West: Turkey's Role in the Middle East and EU Accession Efforts", Florida International University, 17 Kasım 2009.

SÖYLEMDE GEÇİŞ DÖNEMİ

Bu geçiş dönemi medyadaki AK Parti eleştirilerinin bir uçtan diğer uca savrulduğu bir süreç oldu. AK Parti'ye yöneltilen suçlamalar Türkiye'yi şeriat rejimine sürüklemekten AB üyeliği için Kıbrıs'ı satmaya, İsrail'e karşı İran ile gizli kapaklı işler çevirmekten ABD'nin AB içindeki Truva atı olmaya varan geniş bir yelpazeye yayıldı.[13] Böylelikle AK Parti dünya üzerinde aynı anda hem ABD yanlısı, hem İran yanlısı, hem AB yanlısı, hem HAMAS yanlısı, hem Esed yanlısı hem de Müslüman Kardeşler yanlısı olmakla suçlanabilen tek aktör olarak tarihe geçti.

Geçiş sürecinde AK Parti hakkında hem olumlu hem de olumsuz yayınlar çıktığı için Batı medyasında bu konuda çok seslilik bulunuyordu. Batı medyasında AK Parti hakkında asılsız iddialarla dolu yayınlar yapılmasının olağanlaştığı günümüzde inanması çok zor gelse de bu geçiş döneminde benzer iddialarda bulunan yabancı medya organları hukuki yollarla cezalandırılabiliyordu. Bunun bir örneği olarak 2010 Eylül ayında İngiltere'de yayımlanan *The Daily Telegraph* gazetesinde AK Parti'nin seçimlerde kullanmak üzere İran yönetiminden kaçak olarak 25 milyon dolar yardım aldığı iddia edilerek Türkiye'nin radikalleşme yolunda ilerlediği imasında bulunulmuştu.[14] Londra Yüksek Mahkemesi görülen hakaret davasında gazeteyi suçlu bulmuş ve AK Parti'ye 25 bin sterlin tazminat ödenmesine karar vermişti. Gazete avukatları duruşma esnasında da yaptıkları haberin yalan olduğunu kabul etmiş ve *The Daily Telegraph* resmi olarak Erdoğan ve partisinden özür dileyen bir düzeltme yazısı yayımlamıştı.[15]

[13] Daniel Pipes, "Erdogan Dreams of Full Sharia Law in Turkey", *The Australian*, 1 Ocak 2013; Natalie Martin, *Security and the Turkey-EU Accession Process: Norms, Reforms and the Cyprus*, (Palgrave Macmillan, Londra: 2015), s. 113-139; David Ignatius, "Turkey Blows Israel's Cover for Iranian Spy Ring", *The Washington Post*, 16 Ekim 2013; Senem Aydın Düzgit ve Nathalie Tocci, *Turkey and the European Union*, (Palgrave Macmillan, Londra: 2015), s. 88.

[14] "Iran Donates $25 Million to Turkey's Ruling Party", *Daily Telegraph*, 14 Eylül 2010.

[15] "Daily Telegraph Erdoğan'dan Özür Diledi", *Cumhuriyet*, 1 Mart 2011.

KIRILMA NOKTASI: GEZİ PARKI ŞİDDET EYLEMLERİ

Gezi Parkı Şiddet Eylemleri ana akım Batı medyasında medya etik kurallarının ayaklar altına alındığı ve AK Parti (özellikle de Erdoğan) karşıtlığının tartışılamaz bir tabu haline geldiği kırılma noktası oldu. Asılsız söylentiler ana akım Batı medyasının manşetlerinden düşmedi. Haberlerin yanlışlığı kesinleştiğinde bu medya kuruluşları –AK Parti şöyle dursun– hiç olmazsa yanılttığı okurlarından bile özür dileme basireti göstermedi. Yabancı basın kuruluşlarının Türkiye temsilcileri ise eylemlere neredeyse doğrudan destek verdi. Hem sosyal medya üzerinden hem de kendi yayımlarında eylemcilerle kuvvetli bir dayanışma sergiledi. İlginç bir şekilde Gezi Parkı Şiddet Eylemleri sürecinde ana akım Batı medyası ile İran'dan Press TV, Rusya'dan RT, Katar'dan Al Jazeera ve İsrail'den *Haaretz* gibi ayrı kutuplarda olduğu sanılan yayın organlarının da Erdoğan karşıtlığında birleştiği ve benzer yayımlar yaptığı görüldü.

Bu süreçte ana akım Batı medyasının temsilcileri kendilerine "objektif olma" payesi vehmetmekle kalmayıp aynı zamanda doğrunun tek temsilcisi olma iddiasında bulunmakta bir beis görmedi. Bu sebeple AK Parti çizgisine yakın bir yayın politikası izleyen medya kuruluşları ve medya mensuplarının Batılı muadilleri tarafından aşağılandığı ve hakaretlere maruz bırakıldığına şahit olundu. CNN, BBC ve *Newsweek* gibi yabancı medya organlarının Erdoğan karşıtlığı ve hatta düşmanlığını belli etmekten çekinmeyen temsilcileri Recep Tayyip Erdoğan'la doğrudan kişisel polemiklere girdi. Bu yayın organlarındaki Türkiye ile ilgili algıyı yönlendirme çabaları Türkiye'deki seçmenin kime oy vermesi gerektiğini söylemeye ve Erdoğan'ı alt etmek için taktikler vermeye kadar da vardı.[16]

[16] Örneğin *The Economist* dergisi 2 Haziran 2011 tarihli "Turkey's Election: One for the Opposition" başlıklı makalesinde Türkiye'de demokrasinin desteklenmesinin en iyi yolunun Türk halkının CHP'ye oy vermesi olduğunu iddia ediyor ve dergi olarak açıkça AK Parti'ye oy verilmemesi tavsiyesinde bulunuyordu. Ayrıca bkz. Bloomberg View, "Turkey's Erdoğan Tightens His Grip", *Bloomberg Businessweek*, 3 Nisan 2014.

Bu süreçte Recep Tayyip Erdoğan'a hakaret etmek Batılı medya mensupları arasında gittikçe yaygınlaşmaya başladı. Örneğin *Columbia Journalism Review* editörü Michael Massing tarafından İsrail'le ilgili meselelerde en etkili gazeteci olarak tanımlanan[17] *Bloomberg View* yazarı ve *The Atlantic* ulusal muhabiri Jeffrey Goldberg, Erdoğan'a "yarı deli yobaz"[18] derken *Financial Times* baş dış politika yorumcusu Gideon Rachman, "Artık Erdoğan'ın oldukça aptal olduğunu düşünmeye başlıyorum" ifadelerini kullanıyordu.[19] Aynı zamanda Erdoğan'ı "otokrat"[20] ve hatta "diktatör"[21] olarak nitelendirmek Batılı medya mensupları arasında neredeyse tartışılamaz bir gereklilikmiş gibi görülmeye başlıyordu. Bu konuda Türkiye'deki muhalif gruplar da yabancı medya mensuplarıyla uyum ve bazen de koordinasyon halinde hareket ediyordu.[22] Özellikle Türkiye'deki Erdoğan karşıtları Batı medyasındaki bu değişikliği, "Batılıların Türk siyasetini tasviri artık buradaki otoriter gerçeklikle uyum sağlıyor" diyerek memnuniyetle karşılıyordu.[23]

Ana akım Batı medyası böylelikle AK Parti'nin seçimlerde zafer kazanmasından memnun kalmayıp göreceli olarak başarısız-

[17] Michael Massing, "The News About the Internet", *New York Book Review*, Cilt: 56, Sayı: 13, (2009).

[18] Jeffrey Goldberg, "Turkey's Erdogan: A Smart Man with Jews on the Brain", *Bloomberg View*, 21 Ağustos 2013.

[19] Gideon Rachman, Twitter, 21 Ağustos 2013, https://twitter.com/gideonrachman/status/369937432449675264, (Erişim tarihi: 7 Kasım 2017).

[20] Editorial, "Prime Minister Erdogan's Strongman Response to Turkey's Protests", *Washington Post*, 3 Haziran 2013.

[21] Robert Fisk, "Has Recep Tayyip Erdogan Gone from Model Middle East 'Strongman' to Tin-Pot Dictator?", *The Independent*, 10 Nisan 2014; Fulya Ozerkan, "Erdogan Says 'I'm No Dictator'... But is He?", Agence France Presse, 6 Mart 2013.

[22] Örnekler için bkz. Simon Tisdall, "Recep Tayyip Erdogan: Turkey's Elected Sultan or an Islamic Democrat?", *The Guardian*, 24 Ekim 2012; Simon Tisdall, "Turkish Opposition Leader Condemns 'Dictator' Erdogan", *The Guardian*, 15 Şubat 2013; "Erdoğan will Become 'Dictator' with de facto Presidential System", *Today's Zaman*, 4 Mayıs 2014; "Erdogan Turkey's 'New Dictator': Republican People's Party Leader", Press TV, 31 Temmuz 2014, http://217.218.67.229/detail/2013/06/26/310892/erdogan-turkeys-new-dictator, (Erişim tarihi: 7 Kasım 2017).

[23] Erik Meyersson ve Dani Rodrik, "Erdogan's Coup", *Foreign Affairs*, 26 Mayıs 2014.

lıkla çıkması durumunda sevinç duyduğunu açıkça belli etmeye varacak kadar Türkiye iç siyasetinde taraf oldu. Hatta bu medya kuruluşları Türkiye'deki benzerlerine taş çıkartırcasına AK Parti seçmenini aşağılama yoluna gitti. 15 Temmuz darbe girişiminde de önce derin bir sessizliğe gömüldü. Sonraki süreçte de darbeciler yerine darbecilerle mücadele edenlere yüklenmeyi ve darbecileri doğrudan/dolaylı yollarla korumayı tercih etti.[24]

YERLİ ANA AKIM MEDYANIN ROLÜ

Bürokratik vesayet düzeni taraftarı olan yurt içi aktörlerin önceki bölümde anlatılan uluslararası medya organlarıyla kurduğu yakın iş birliği bağlarının hayli göze battığı söylenebilir. Ana akım Batı medyasındaki çarpık algılamanın oluşmasında bu ülkelerdeki muadilleriyle sıkı ilişkiler içerisinde olan bazı yerli akademisyen, siyasetçi ve medya mensuplarının da önemli katkıları oldu. Örneğin Türk basını yanında *Foreign Affairs*, *Newsweek*, *Washington Post*, *Wall Street Journal*, *Financial Times* gibi yabancı mecralarda sıkça yazıları yayımlanan Mustafa Akyol'a göre Türkiye'nin imajının Batı'da kötüleşmesinin asıl tetikleyicisi "Erdoğan'ın partizan ve ideolojik retoriği"ydi. Akyol'un deyişiyle Batı medyası ile Türkiye'nin arasını açan temel sebep AK Parti iktidarının "Gezi olayları sonrasında kullandığı nefret ve komplo dolu… militan dil"iydi.[25]

Türkiye'de siyaset ve medya arasında tarih boyunca önemli bir bağlantı olduğu inkar edilemez bir gerçektir. Sadece Türkiye'de değil "medyanın büyük çoğunluğunun neredeyse dünyanın her yerinde, hala genel toplumsal yönelimlerin yanı sıra siyasi çizgilere göre farklılaştığı"nı söylemek mümkün.[26] Bununla birlikte farklı

[24] Bkz. İsmail Numan Telci, İbrahim Efe, Tuncay Kardaş ve İsmail Çağlar, *15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası*, (SETA Rapor, İstanbul: 2017).

[25] Mustafa Akyol, "Batı Erdoğan'a Karşı Ne Zaman 'Düğmeye Bastı'?", Al-Monitor, 22 Ocak 2015.

[26] Raşit Kaya ve Barış Çakmur, "Politics and the Mass Media in Turkey", *Turkish Studies*, Cilt: 11, Sayı: 4, (Aralık 2010), s. 521.

ülkelerdeki medya sistemleri arasında hala önemli farklılıkların bulunduğunu belirtmekte fayda var. Daniel Hallin ve Paolo Mancini karşılaştırmalı medya sistemleri alanındaki etkili çalışmalarında dört kriteri dikkate alarak üç boyutlu bir medya sistemi tipolojisi önermektedir:[27]

- Medya pazarlarının gelişimi
- Medya sisteminin toplumdaki önemli siyasi bölünmeleri yansıtması
- Profesyonel gazeteciliğin gelişimi
- Medya sistemine devlet müdahalesinin derecesi ve niteliği

Hallin ve Mancini'nin üzerinde durduğu ilk model orta düzey gazete tirajı, tarafsız ticari basın, güçlü profesyonelleştirme ve pazar hakimiyeti özelliklerine sahip Kuzey Atlantik veya liberal model. İkincisi yüksek gazete tirajı, ulusal basında dış çoğulculuk, güçlü profesyonelleşme ve basın özgürlüğü ile birlikte güçlü devlet müdahalesinin gözlendiği Kuzey Avrupa ya da demokratik korporatist model. Üçüncü model düşük gazete tirajı, yüksek siyasi tarafgirlik, daha zayıf profesyonelleşme ve güçlü devlet müdahalesi ile karakterize edilen Akdeniz veya polarize çoğulcu model.[28]

Bir Akdeniz ülkesi olarak Türkiye bu kategorizasyonda hep polarize çoğulcu modele daha yakın oldu. Daha önceki dönemlere benzer şekilde AK Parti yönetiminde de Türk toplumunda kutuplaşmanın artmasının sonuçlarını gözlemlemek mümkün. Medya sistemi de bu kutuplaşmanın etkilerinden kurtulamadı. Hükümet taraftarı ve karşıtı medya organları arasındaki çizgiler her geçen gün daha da kalınlaştı. Bu durum medya idareci ve çalışanlarını taraf tutmaya zorladı. Özellikle gazetelerin veya televizyon kanallarının editoryal çizgisine aykırı olanların ifade özgürlüğü alanı sınırlandı.

[27] Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, (Cambridge University Press, Cambridge: 2004), s. 21.

[28] Hallin ve Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, s. 66-80.

İdeolojik/entelektüel farklılıkları sebebiyle bazı çalışanlar görevlerinden edilirken aynı nedenlerle bu kişiler karşı blokta işe alındı. Fakat şunu da vurgulamakta fayda var ki AK Parti hükümetleri döneminde karşıt kutuplardaki medya organlarının sayısı ve etkinliği arttı. Böylece bir dengelenme oluşarak Türkiye'deki medya sektöründe ciddi bir çeşitlenme sağlandı.

Türkiye'de ana akım medya genel olarak telekomünikasyon, bankacılık ve inşaat gibi ekonominin diğer önemli sektörlerinde faaliyet gösteren büyük firmaların kontrolündedir. Mesela diğer sektörlerdeki faaliyetleriyle ilgili olarak Recep Tayyip Erdoğan'la karşılıklı söz düellosu ve güç mücadelesine girdiği dönemde Aydın Doğan Türkiye'deki bütün basılı, sesli-görsel ve yeni medyanın yüzde 50'sinden fazlasına sahiptir.[29] Aslında buna benzer durumlar Avrupa'daki birçok ülke için de geçerlidir. AB tarafından yapılan kapsamlı bir araştırma Avrupa ülkelerinde de Türkiye'dekine benzer sorunlar tespit etmektedir:

> Birçok medya şirketi sahibinin ve önde gelen medya mensuplarının siyasi ve ekonomik çıkarları var ve mesleki konumlarını politik muhaliflere karşı acımasız medya savaşları yürütmek için kullanıyorlar. Gazetecilik ve medya dernekleri, siyasi veya ideolojik sınır çizgilerini takip etme eğilimindeler... Birçok medya patronuna göre medya organları iktidar mücadelelerinde kullandıkları ok ve kalkandan sadece biraz daha fazlası. Bu organları politik ve idari karar alıcıları etkileyerek kendi iş hedeflerine ulaşmak için birer araç olarak görüyorlar.[30]

Bu çarpık ilişki modeli medya camiasına Fetullahçı Terör Örgütü'ne (FETÖ) ait kurumların katılımıyla Türkiye'de daha da sorunlu hale geldi. Örneğin Türkiye'de basın özgürlüğü sorunlarının

[29] Murat Aksera ve Banu Baybars-Hawks, "Media and Democracy in Turkey: Toward a Model of Neoliberal Media Autocracy", *Middle East Journal of Culture and Communication*, Sayı: 5, (2012), s. 310.

[30] "Western Balkans and Turkey Media and Freedom of Expression Fact-Finding and Scoping Study", European Commission Funded Report by Particip GmbH, (Nisan 2013), s. 12.

kurbanı olduğunu iddia eden bir gazeteci olarak Mahir Zeynalov gazetecilik ve FETÖ konusundaki tutumunu şöyle yansıtıyordu: "Başımı uğruna yüz milyonlarca başın feda edildiği bu kutsal gerçeğe feda ediyorum. Dünyayı bizim için ateşe çevirirseniz bile bu kutsal görevden vazgeçmeyeceğiz."[31] Oysa ki Zeynalov Türkiye'den ayrıldıktan sadece iki gün sonra hükümete yakınlığıyla bilinen *Star* gazetesine saldırıyor ve ona gazete değil kağıt parçası denilmesi gerektiğini iddia ediyordu. Böylelikle aslında basın özgürlüğü konusundaki gerçek yaklaşımını sergilemiş oluyordu. [32]

FETÖ'yle iltisaklı *Bugün* gazetesi ve Kanaltürk TV kanalının sahibi olan iş adamı Akın İpek bir medya patronu olarak pozisyonunu şöyle açıklıyordu: "Hocaefendi'nin [Fetullah Gülen] bir gülüşüne bütün malımı feda ederim." İpek'in Gülen'e olan sadakatiyle ilgili yazısında *Zaman* gazetesinden Ahmet Kurucan bu görüşü destekliyor ve şöyle diyordu: "Her şeyden önce gönüllüler kadrosunda yerlerini alan insanlar Hizmet'e [FETÖ'ye] hizmetçi olmayı dünya ve ukbada şeref bilir."[33]

Özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın kamuoyuna FETÖ ile aktif mücadele çağrısı yapmaya başlaması ve Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nden sonra Türkiye'deki medya organları arasında görüş ayrılıklarının netleştiği konusunda bir şüphe yok. Gezi Parkı Şiddet Eylemleri sırasında genel olarak *Sabah*, *Türkiye*, *Star*, *Yeni Şafak*, *Akşam*, *Takvim*, *Güneş* ve *Yeni Akit* gibi gazeteler AK Parti yanlısı bir tutum takınırken *Zaman*, *Posta*, *Hürriyet*, *Sözcü*, *Habertürk*, *Bugün*, *Milliyet*, *Aydınlık*, *Şok*, *Cumhuriyet*, *Yeni Asya*, *Yurt* ve *Yeni Çağ* gibi gazetelerin AK Parti karşıtı tutumda birleştiği görüldü.

[31] Mahir Zeynalov, Kişisel Twitter hesabı @MahirZeynalov_, (Erişim tarihi: 7 Şubat 2014).

[32] Mahir Zeynalov, Kişisel Twitter hesabı @MahirZeynalov_, (Erişim tarihi: 9 Şubat 2014).

[33] Ahmet Kurucan, "Hizmetçileri Anlayamazsınız Siz!", *Zaman*, 17 Mart 2014.

Ana akım Batı medyasında Türkiye'de AK Parti yanlısı medyanın egemen olduğu varsayımını kabul etme eğilimi bulunmaktadır. Halbuki tartışmaların en hararetli olduğu dönemlerde "kategorik olarak AK Parti'ye karşı" olan gazetelerin miktarı toplam tirajın dörtte üçünden daha fazlasını oluşturuyordu.[34] Dahası Türkiye'yi dünyaya anlatan her iki İngilizce gazete de (FETÖ'yle iltisaklı *Today's Zaman* ve Aydın Doğan'a ait *Hürriyet Daily News*) AK Parti karşıtı kampta yer alıyordu. O günlerde hükümete yakın ve hükümet karşıtı gazeteler arasındaki dengenin dağılımını göstermek açısından on büyük gazetenin (iki spor gazetesi hariç) tiraj sayılarının verilmesi bu konuda somut bir tablo sunulabilmesi açısından elzemdir (Tablo 1).

TABLO 1. EN BÜYÜK 10 GAZETENİN GÜNLÜK ORTALAMA TİRAJI (13.01.2014-19.01.2014)

AK Parti Karşıtı Gazeteler		AK Parti Taraftarı Gazeteler	
Zaman	1.174.257	*Sabah*	330.434
Posta	415.225	*Türkiye*	184.053
Hürriyet	402.770	*Star*	136.469
Sözcü	364.726	*Yeni Şafak*	128.092
Habertürk	229.759	*Takvim*	108.534
Bugün	167.644		
Milliyet	166.858		
Toplam	2.921.239	Toplam	887.582

Kaynak: Basın İlan Kurumu

AK Parti'ye en çok yöneltilen eleştirilerin başında hükümetin ve özellikle de Erdoğan'ın medyaya baskı uyguladığı iddiası yer aldı. Ne zaman AK Parti karşıtı bir basın mensubu sorun yaşasa bu durum uluslararası medyanın dikkatini çekti. Hemen hemen hepsi yaşadıklarını AK Parti hükümetini baskı uygulamakla suçlamak ve

[34] Melih Altınok, "Erdoğan'ın Karşısındaki Basın Değil Medya Partisi", *Türkiye*, 19 Şubat 2014.

buradan kendisine basın kahramanlığı payesi çıkarmak için bir şans olarak gördü. Mesela Matthew Cassel ile yaptığı röportajda *Habertürk* gazetesinden ayrılan köşe yazarı Ece Temelkuran şöyle diyordu:

> Çok korkuyorum. İlla tutuklanmaktan değil belki ama hükümet tarafından istenmeyen kişi damgasını yemekten korkuyorum. Korkarım ki bir süre işsiz kalacağım çünkü hiçbir gazete bu damgadan dolayı beni istihdam etmeyecektir.[35]

Halbuki Temelkuran ulusal ve uluslararası medyada makaleler yazmaya devam etti. Kitapları çok satanlar listesinden inmedi. Dahası ertesi yıl *Birgün* gazetesinin genel yayın yönetmeni oldu. Sadece üç ay sonra bu görevini kendi isteğiyle bıraktığını açıklarken gerekçesi oldukça ilginçti:

> Benim de –üzerinize afiyet– bir kitap yazmam gerekiyor. Daha ne yazacağımı bilmiyorum, çünkü son üç aydır *Birgün* dışında tek bir şey düşünmedim. Ama gitmem gerektiğini biliyorum. Çünkü her şey gitmekle başlıyor.[36]

AK PARTİ'Lİ SEÇMENE KARŞI SÖYLEM

Genel olarak ana akım Batı medyasında Türkiye'deki durum Recep Tayyip Erdoğan'ın yerli medya ile kişisel bir güç mücadelesi içinde olduğu şeklinde sunuldu. Ne var ki ana akım yerli medyanın sorunlu ilişkisi Erdoğan'ın şahsiyeti ile sınırlı olmaktan çok uzak. İktidara geldiği günden bugüne AK Parti tabanı ana akım Türk basınının nefret söyleminden payını önemli ölçüde aldı. Örneğin CNN Türk'te bir tartışma programı hazırlayan Enver Aysever yüz binlerce Twitter takipçisine şöyle sesleniyordu: "Sağcı kitap okumaz, tiyatroya gitmez, müzik dinlemez, doğaya saygı duymaz."[37] Benzer şekilde düşünen *Taraf* ve *Today's Zaman* yazarı Emre Uslu'ya göre de AK Parti'nin tek can simidi "cehalet"ti. [38]

[35] Cassel, "Firing Turkey's Ece Temelkuran".

[36] Ece Temelkuran, "Artık Gitme Zamanı", *Birgün*, 21 Ekim 2013.

[37] Enver Aysever, Kişisel Twitter hesabı @enveraysever2, (Erişim tarihi: 10 Kasım 2014).

[38] Emre Uslu, Twitter, 1 Mart 2014, https://twitter.com/EmreUslu/status/439765066863636481, (Erişim tarihi: 24 Kasım 2017).

Bekir Coşkun *Hürriyet* gazetesinde çalıştığı dönemdeki köşe yazısında AK Parti seçmenini haber programları yerine TV eğlence şovlarını izleyen "göbeğini kaşıyan adamlar" olarak tarif ediyordu.[39] Mart 2014 itibarıyla 1,6 milyondan fazla Twitter takipçisi olan bir başka *Hürriyet* yazarı Yılmaz Özdil AK Parti destekçilerini "bidon kafalı" olarak adlandırıyordu.[40] *Radikal* gazetesinde yazarken Mine Kırıkkanat Türkleri ayılarla karşılaştırıyor ve AK Parti seçmenlerini "kısa boylu ve uzun kollu kıllı erkekler" olarak nitelendiriyordu.[41] İlginç bir şekilde iki yıl sonra Kırıkkanat *Le Monde* yazarı Guillaume Perrier'in Türkler hakkındaki benzer olumsuz gözlemlerini kendi savlarını destekleyen bir delil olarak sevinçle karşılıyordu.[42]

"Türk halkının yüzde altmışının aptal olduğunu" iddia eden Aziz Nesin'e referans veren Kemalist aktör Müjdat Gezen Star TV ekranlarında, "Bazı anketler AK Parti'ye verilen desteğin yüzde elli olduğunu gösteriyor. Aziz Nesin'in standartlarına göre bu yüzde altmış olmalıdır" diyordu.[43] Ulusal Eğitim Derneği Başkanı Aybars Turan AK Parti destekçilerini eşeklikle itham ediyordu.[44] NTV haber kanalında program sunan eski bir model, "Dağdaki çobanla benim oyum eşit olamaz" diyor ve kendisinin çok daha duyarlı ve sorumluluk sahibi olduğunu belirtiyordu.[45] *Habertürk* gazetesinden Serdar Turgut AK Parti'ye oy verme eylemini "aşağılık davranış, ilkesizlik, tuhaflık" olarak nitelendiriyor ve Türk halkının çoğunluğunun tekrar AK Parti'ye oy vereceği yönündeki hayal kırıklığını dile getiriyordu.[46]

[39] Bekir Coşkun, "Göbeğini Kaşıyan Adam...", *Hürriyet*, 3 Mayıs 2007.

[40] Yılmaz Özdil, "Bidon Kafa...", *Hürriyet*, 13 Ağustos 2007.

[41] Mine Kırıkkanat, "Halkımız Eğleniyor", *Radikal*, 27 Temmuz 2005.

[42] Mine Kırıkkanat, "Mangalcının Siyasal Tercihi", *Vatan*, 27 Temmuz 2007.

[43] Müjdat Gezen, Arena - Star TV, 1 Şubat 2011.

[44] Aybars Turan, Ulusal Eğitim Derneği'nin 1. Genel Kurul Toplantısı, Samsun, 18 Nisan 2009.

[45] "Dağdaki Çobanla Benim Oyum Eşit Olamaz", *Hürriyet*, 28 Mart 2008.

[46] Serdat Turgut, "Paranoya Notları", *Habertürk*, 13 Mart 2014.

Her ne kadar ana akım Batı medyasında yer bulamasa da AK Parti'ye yakınlığıyla bilinen medya organları da bu süreçte kesif bir nefret söyleminin kurbanı oldu. Örneğin *Daily Sabah* gazetesi "Yerel Seçimlerden Beklenen Sürprizler" başlıklı bir analizinde AK Parti'nin İstanbul ve Ankara'da zaferle çıkacağı tahmininde bulundu (Nitekim bu tahmin seçimlerde doğru çıktı). Bu analizin bağlantısını paylaşan *Hürriyet Daily News* yazarı Emre Deliveli paylaşımına şu notu düşüyordu: "Siz öyle sanın, sizi yalancı, entrikacı, hain…"[47]

Bir başka çarpıcı örnekte *Taraf* gazetesi yazarı Emre Uslu 600 binden fazla takipçisine gönderdiği tweetinde AK Parti'ye yakın *Star* gazetesi ve 24 TV kanalında çalışan yazar Elif Çakır'ın ev adresini paylaştı. Bu ifşa ile birlikte aldığı ölüm tehditlerinin artması üzerine Çakır evinden taşınmak ve polis koruması istemek zorunda kaldı.[48] Hüseyin Gülerce, Ahmet Taşgetiren ve Gülay Göktürk gibi isimler sırf görüşlerinden dolayı FETÖ'yle iltisaklı medya organlarındaki işlerinden ayrılmak zorunda kaldı. Fakat bu olayların hiçbirisi ana akım Batı medyasında haber olarak kendine yer bulamadı.

SONUÇ

Aslında medya organlarının kendilerine yakın gördüğü siyasi aktörleri desteklemeleri ve sahip oldukları gücü kendilerine uzak gördükleri siyasetçilerin aleyhine kullanmaları yeni ve şaşılacak bir durum değil. Fakat Gezi Parkı Şiddet Eylemleri'nin ardından ortaya çıkan esas sorun Batı medyasında son dönemde tek taraflı bir görüşün hakim olması ve alternatif seslerin tamamen bastırılmasıdır. Başka deyişle bir tarafın kendinin objektif olduğunu iddia ederek diğer tarafı (özellikle Türkiye'de AK Parti'yi destekleyen medya organlarını) aşağılayıp tamamen sindirmeye çalışması, kendi sunduğu hikayenin tek ve tartışılmaz gerçek olduğu iddiasından hareketle takipçilerini

[47] Emre Deliveli, Kişisel Twitter hesabı @EmreDeliveli (Erişim tarihi: 5 Mart 2014).

[48] "Gazeteci Çakır'dan Baransu Hakkında Suç Duyurusu", Anadolu Ajansı, 12 Mart 2014.

manipülatif bilgi bombardımanına tabi tutmasıdır. Bunu yaparken de hiçbir tutarlılık kaygısı taşımamasıdır.

Burada asıl sorun Mısır'daki askeri darbe yönetimine sonuna kadar ve 15 Temmuz hain darbe girişimine dolaylı destek verirken kariyeri boyunca Avrupa'daki pek çok siyasi liderin hayallerini süsleyecek oranlarda seçmen desteğine sahip olan Erdoğan'ın Türkiye'deki demokratik işleyişe tehlike oluşturduğu iddiasıyla yatıp kalkan Batılı gazetecilerin kendilerini sorgulamamasıdır. Çevre sorunları veya polis şiddeti gibi konularda olaylar sadece Türkiye'de olduğunda hassasiyet gösterilip aynı problemler Batı'da ortaya çıkınca sessiz kalınmasıdır. Türkiye'deki girift ilişkiler ağını anlamaya çalışmak yerine aktörleri basit kategorilere ayırıp eski ezberleri tekrar ederek birbirinin kopyası analizler yapılmasıdır.

Bu durum sanıldığının aksine aslında sadece Türkiye veya AK Parti ve hatta Erdoğan için değil Batı'nın kendisi için de büyük bir problem teşkil etmektedir. Yanlış ve kasıtlı olarak çarpıtılmış bilgiler ile donanan aktörlerden doğru politikaların çıkması pek mümkün görünmemektedir. Batı'nın yerel ve küresel ölçekte son dönemde içinden bir türlü çıkamadığı krizler algılama ve söylem konusunda yaşadığı savrulmanın risklerini işaret etmektedir. İşte tam da bu kapsamda artık AB ve ABD'nin küresel konulardaki girişimlerinde sürekli başarısızlığa uğradığı, göçmenler konusunda asgari insani dayanışmanın bile sergilenemediği, dini ve etnik azınlıklara karşı her geçen gün tahammülün azaldığı, aşırı sağcı ve solcu partilerin önemli seçim başarıları elde ettiği bir Batı ile karşı karşıyayız.

İlk döneminde ağız birliği etmişçesine AK Parti ve Erdoğan'ı öven ana akım Batı medyasının son dönemde yine aynı söylemlerle (eleştiri sınırlarını aşarak) Recep Tayyip Erdoğan'ı şeytanlaştırdığı ve onu Türkiye'deki ve hatta Türkiye'nin bölgesindeki bütün sorunların ana kaynağı olarak göstererek gerçeklikten uzaklaştığı bir süreç yaşıyoruz. Türkiye son genel seçimde ve Anayasa referandumu sürecinde de açıkça görüldüğü üzere bütün sorunlarına

rağmen ülkede demokratik sistemin hala işliyor olması ve medyadaki çok sesliliğiyle aleyhindeki bütün ön yargıları yere sererken Batı medyasının eski Türkiye'yi hatırlatan manipülatif bir tek sesliliğe mahkum olması tehlikeli bir ortam meydana getirmektedir. Batılıların Türkiye'ye dair konularda kullanmaya alışık oldukları şekilde ifade etmek gerekirse bu durum "Batı'daki ifade hürriyeti ve çok seslilik aleyhinde artan tehditler konusunda derin bir kaygı duyulmasına" yol açmaktadır.

Türkiye'de ise özellikle son dönemde iktidarı sınırlandırma ve politikaları şekillendirme noktasında belirleyici bir etkiye sahip olan eski medyanın hegemon söylemi kırılmaya uğradı ve medya camiasında farklı seslere alan açıldı. Fakat ana akım yerli medyanın büyük bir bölümü 15 Temmuz darbe girişimine kadar sert bir şekilde iktidar karşıtlığı çizgisinde devam etti. Her ne kadar kanlı darbe girişimi karşısında yerli medya topyekun olarak demokratik siyasetin yanında durmuş olsa da ana akım yerli medyanın önemli aktörlerinde eski antidemokratik tutum nüksetmektedir.[49] Bu durum –çok seslilik anlamında medya sistemi şimdilik Türkiye'de Batı'ya kıyasla daha iyi olsa da– yerli medya sisteminin sağlıklı bir yapıya kavuşması için alınması gereken mesafenin ne kadar uzun olduğunu hatırlatmaktadır.

[49] Örnek için bkz. Hande Fırat, "Karargah Rahatsız", *Hürriyet*, 25 Şubat 2017.